

Андре Віссон

ЗРОЗУМІЙМО РОСІЯН

А.Віссон подає в цій статті суть своїх розмов
зі знавцями советської дійсности, що воліють
лишитися анонімними.

Я певний, що в американця чи англійця, який перебуває з візитом в советській Росії, може не створитися враження, що ця країна - суцільна в'язниця. Щоб зрозуміти, що саме росіяни відчувають до своєї системи, мусимо уявити собі закриту хлоп'ячу школу з її безконечними "не можна" і з її канчуковою сладою класних наставників.

Хлопці в таких школах діставали погані й недостатні харчі і спали в холодних приміщеннях. Як їм жити, визначав класний наставник і ладен хлопець не смів навіть мріяти, щоб іти власним життєвим шляхом. Вони працювали в приписані години, гралися, коли їм наказувано, мусіли в певний час лягати спати.

Практично вся навколишня країна була поза їхніми межами, контакт із сторонніми був їм заборонений або нерекomenдований і тяг за собою неприємні наслідки. У них були свої шкільні журнали, але не можна було й мріяти критикувати в них учителів чи наставників, так само як росіяни не можуть мріяти про критику свого уряду в газетах. Ті хлопці мали змогу критикувати спів спільного хору або просити, щоб у спільних було менше протягів. Так само росіяни мають право критикувати свій незалий транспорт і просити інших засобів пересування, щоб демобілізовані вояки не замерзали на смерть, ідучи додому. Коли б школяра впіймано за обговоренням статевих проблем з його сусідом, то це б завдало йому, як він знав, неприємності. Росіяни мають той самий досвід, за занадто вільне обговорення політики. "Учителів канчук" тут становить Сибір.

Чи значить це, що росіяни не щасливі в своїй країні? Ні. Так само, як більшість стих школярів не була нещаслива в своїх суверих школах. Звичайно, невеличка кількість виняткових хлопців з непокірним темпераментом страждала, але більшість пристосовувалась. Час від часу вони почували тугу за рідною хатою, за людським теплом і комфортом. Але в цьому розумінні переважно більшість росіян ніколи не мала "рідної хати". Вони не знають нічого, крім своєї "школи". Молодші від 45 років тільки дуже невиразно можуть пригадати собі життя в передреволюційній Росії.

Помилка більшості чужинецьких спостерігачів полягає в тому, що вони несвідомо ставлять самі себе на місце росіян. Сидячи в своєму посольстві чи в готелі і говорячи з іншими чужинцями про росіян, чужинець не може позбутися почуття страшного жалю до росіян. Але, вийшовши на вулицю і розмовляючи з людьми з натовпу, чужинець здивовано дізнається, що росіянам не жаль самих себе. Вони терплячі, дружні і веселі. Щоб зрозуміти їх, треба вміти говорити з ними їхньою мовою. Але, дізнавшись, що розмовляють з чужинцем, вони стають неспокойні й стримані. Вони знають, що мати справу з чужинцями небезпечно. Вони кажуть, що поза їхніми кордонами лежить зачепаний світ, приречений на загибель. Вони переконані, що той світ вороже ставиться до них і вони його бояться. А проте, той світ їх страшенно цікавить. Ілюстрований журнал "Америка", публікований урядом США російською мовою і обмежений советською владою до накладу 10.000 примірників, має офіційну ціну 83 центи, але на чорному ринку продається по 100 доларів. Йсно, що журнал знайшов би собі читача навіть при тиражі в 50 разів більшому. Напевне, є багато росіян, які палко бажають довідатися більше про навколишній світ. Але їхні вчителі ка-

жуть їм, що не добре виходити за огорожу шкільного двору, і вони не сміють не послухатися.

Найцікавіші люди в Росії — письменники, драматурги, актори, малярі й науковці. Але дуже мало чужинецьких дипломатів чи журналістів дістає змогу розмовляти з ними приватно. Це можливе тільки з тими, чия репутація така вже певна, що зустрічі з чужинцями вже не можуть компрометувати їх. Навіть найяскравіші зорі російського інтелектуального світу на запитання чи не турбує їх те, що вони проведуть вечір з чужинцем, обережно посміхаються і відповідають: "Не турбується. Ті, хто повинні знати, про це знають".

На російському психологічному обрії нема ніяких ознак революцій. Багато чужоземних спостерігачів вірять, що можливий бунт у командному складі червоної армії. Це те, чого б їм хотілося. Вище командування червоної армії пильно перечислено 1937-1938 рр. Його просівають повсякчас. Червона армія розкидана на великому просторі, і її начальники мають мало нагод сходитися до купи. Маршалів червоної армії натовеновано, щоб вони були тільки військовими машинами. Їх щедро обсилено почесними і ласкою. Але їм не дозволено політичної ініціативи. Жуков становить один з найкращих зразків таких військових автоматів. Він не може навіть уявити собі, щоб він вирішив щось, що має політичне значення, без інструкцій з Москви.

Чужі спостерігачі в Москві виявляють цілковите незрозуміння як Росії, так і Сталіна, коли висловлюють сподівання, що Сталін зможе відійти від влади. Сталін відмовився від влади тільки тоді, коли помре. Його боїться всі піддані, бо знають, що одне слово в його устах може вирішити їхню долю. Але народ його боїться, про нього думають, як у XVI сторіччя росіяни думали про царя Івана Лютого. Нехай він грізний, але він водночас і їхній захисник і покровитель. Якщо виявляється щось погане, то можна гуляти урядовців під Сталіном. Але все добре виходить від нього. Сталінова влада лишається найвищою і необмеженою. Чи не єдині люди, що можуть вільно висловлювати йому свою думку, це 13 членів політбюро. Жоден чужий спостерігач у Москві не може сказати, чи ці люди мають відмінні політичні теорії. Імовірно, що політбюро — єдина "демократія", яка діє в Советському Союзі.

Поки вони говорять, Сталін ходить взад і вперед коло стола. Раптом він зупиняється і каже: "Я думаю, що товариш такий то має рацію". І це починає обговорення. Сталін бере до уваги різні висловлені погляди і висловлює його вирішення їде за більшість. Але навіть, коли його рішення випадає на користь меншості, жоден з членів політбюро не сміє й мріяти про заперечення. Тепер в політбюро не може розвинути жодна опозиційна група. Його члени можуть опинитися в меншості, але якщо та сама людина опиняється в меншості надто часто, то це може вирішити її долю. Така людина може бути видалена з політбюро і заступлена іншою.

Один з найменш відомих, але найвпливовіший член політбюро Г. Маленков. Як керівний секретар комуністичної партії, він посідає те становище, яке мав Сталін 20 років тому. Усі пересування людей на нові пости, всі призначення, все справжнє життя високих урядовців Советського Союзу проходить крізь його руки. Молотов не втручається безпосередньо у внутрішню політику, але може впливати на неї своїми повідомленнями про закордонні події. Найменш впливовий член політбюро маршал Ворошилов, якого загально визнають за симпатичного дуряка. Проте, дурні, якщо вони близькі до Сталіна, можуть залитися на своєму посту.

Мало сучасних закордонних спостерігачів схильняється до думки, що советські вожді стали більше націоналістами, ніж комуністами. Це не так. Вони лишаються в основному марксистами, вони використовують націоналізм

так само, як і релігію. Вони визнавали неминучість обох і примушують їх служити марксизмові.

Советські вожді не довіряють нам. Послідовні реалісти і марксисты, вони ніколи не оцінюють інших з їхніх слів, а тільки з їхніх дій. Наші дії їм не подобаються. Але советські вожді не стали б нам довіряти навіть і тоді, якщо всі наші дії були влучні й розумні. Як марксисты вони переконані, що всі люди мусять діяти за невідлаганими законами економічного розвитку. Вони можуть вірити, що пан Рузвелт бажав їм добра і що пан Бернс теж бажав їм добра. Але вони глибоко переконані, що Рузвелт свідомо, чи не свідомо має діяти відповідно до логіки капіталістичної економіки і що те саме стосується й до Бернса.

Головна заборона, що пронизує все російське життя згори донизу, полягає ось у чому: "Ви не повинні мати багато надто власних думок. Залиште думки нам". Видатний советський письменник мав таку пригоду зі своїм цензором. Цензор прочитав його нову книжку. "У вашій книзі є ідеї, — сказав він, — багато ідей". Він помовчав і знизав плечима: "А коли там є ідеї, то ви змусите людей думати, і коли вони почнуть думати, ви ніколи не маєте сказати, до яких саме думок вони дійдуть. Ця книга не може бути надрукована".

Ця тоталітарна інтерпретація марксистської філософії панує в советському житті і становить одну з причин, чому советським вождям важко розуміти зовнішній світ. Коли ви намагаєтесь з'ясувати їм свободу американської преси, вони не вірять вам і думають, що ви лицедій, або вірять і думають, що американський уряд безсильний.

Чи значить це все, що ми йдемо до війни з Росією в найближчому майбутньому? Можливість такої війни не виключена. Але, як не марксисты, ми вільні думати, що війна неминуча. Навпаки, ми навіть маємо підстави думати, що війну викличе не так советська постава, як наша власна. За теперішнього стану Росія не бажав завоювати світ. Советські вожді напевне знають, що це неможливо. Чого вони бачать ще найбільшої безпеки? Показуючи безпеку, вони штовхають свою країну в кожному напрямі, де вони гадають не зустріти опору. Вони повсякчас готові рушити в першу-ліпшу порожнечу, яку вони можуть знайти задовж своїх кордонів. Єдиний спосіб уникнути війни полягає для нас у тому, щоб не припускати ніякої соціальної, політичної порожнечі в Європі чи в Азії. Найбільша небезпека для миру є в тому, що ні американці, ні британці ще не встановили остаточної лінії опору. Ми і далі обговорюємо з росіянами різні проблеми на основі уявлення "одного світу", на основі, яка повсякчас зникає.

Чи можемо ми співробітничати з Росією? Якщо розуміти під робітництвом тісну співпрацю, яка існує між американцями і англійцями, чи між французами й бельгійцями, то відповідь буде: ні. Але ми можемо "робити справи" з Росією. Ми не могли робити справ з Німеччиною, бо Німеччина хотіла запанувати над світом. Росія сьогодні цього не хоче. Її вожді переконані, що комунізм одного дня опанує світ, бо така логіка історії. Вони не хочуть прогавити будь-якої нагоди прискорити рух історії, якщо вони можуть це зробити. Але вони не гадають, що мусітимуть провадити війну, щоб досягти своєї мети.

Доки советська політика незмінна, ми не можемо сподіватися мати справжній інтелектуальний чи культурний контакт з Росією. Велика цікавість, яку росіяни виявили до американських і англійських пропагандистських журналів, спонукала їхніх правителів ще думче обмежити їхній контакт із зовнішнім світом. Практично нічого не виїде з американських плянів встановити обмін студентами між обома країнами. Менька російських студентів, яким може бути дозволено поїхати до США чи Англії, будуть надпереконані комуністи, віра яких не зможе бути захитана ніякими доктринами чи

матеріальними спокусами капіталістичного світу. Чимало воєнних спостерігачів розраховує на той хаос, який як вони гадають, може настати в Росії після смерті Сталіна. Справді, деяка метушня може настати, але так Сталін, як і Політбюро мусіли вже серйозно обмірковувати це. Після смерті Сталіна влада залишиться в політбюро. Військо буде розкидане по величезній країні так, що воно буде політично безсиле, боротьба за владу може, звичайно, виникнути в самому політбюро. Але ці 13 чоловік не дурні. Вони знають, що будь-які серйозні розходження можуть скінчитися фатально для їхньої країни і для них самих.

Організованого незадоволення в Росії нема. Звдина частина Советського Союзу, де легкі "аємлетрусні поштовхи" виявляють час від часу глухе незадоволення й незгоду, - Україна. Але советські вожді дуже добре знають про це небезпечне місце і не слускають з нього пильного ока. Постійна загроза "чистки" висить над Україною. І всіх можливих керівників руху незадоволення раз-у-раз дуже хутко усувають із сцени.

Советські вожді виправдовують свою безжалюсну політику вірою в місію, яку вони мають виконати. Група фінських комуністів, дуже бажаючи мати зразок для своєї поведінки, запитала Сталіна про його головну мету. Відповідь була, що він бажає перетворити свої 180.000.000 людей неписемних і злидарів перед революцією на людські істоти, здатні побудувати нову цивілізацію й боронити її.

Тягар, який советські вожді поклали на свій народ, мабуть, найтяжчий з усіх, які будь-який народ будь-коли мав на своїх плечах. Але ці вожді принесли Росії перемогу. Тепер вони обіцяють безпеку і краще життя. Доки росіяни віритимуть цій обіцянці, вони йтимуть за своїми вождями.

-----ooo000ooo-----

/Від Редакції: Ухвалено передрукувати для біжучих потреб катедри з тижневика "Час", Форт, ч. 29 /43/, субота, 27 липня 1946, на сторн. 3 - 7/.

